

La gestió del patrimoni literari en l'àmbit municipal

Isabel Graña

Espais Escrits. Xarxa del Patrimoni Literari Català

«Els poetes arribaran a port, més aviat o més tard, i quant hi arribin, la llibertat serà el penyal al qual amarraran sa barca les nacionalitats que s'hauran despertat a l'eco de llurs sonores cítares.»

Víctor Balaguer

L'any 2009, amb motiu dels vint-i-cinc anys de la gestió del patrimoni cultural local, la Diputació de Barcelona va liderar un grup de treball sobre patrimoni cultural que cristal·litzà en el «Fòrum de regidors i regidores de cultura», recollit posteriorment en el dossier *Patrimoni cultural, memòria i identitat local*¹. Aquest grup de treball va fer una diagnosi del que havia estat la gestió del patrimoni cultural durant els primers vint-i-cinc anys d'ajuntaments democràtics, i va explorar els elements disponibles per a la gestió del patrimoni cultural local des de la legislació, sempre tenint en compte l'àmbit competencial dels municipis, per establir unes bases per a l'actuació sobre el patrimoni cultural local. El document posa de manifest que l'únic patrimoni literari que es considera és el patrimoni documental, i més concretament els arxius municipals. També s'evidencia que no es parla de patrimoni cultural immaterial en tot el document. És a dir, el patrimoni local considerat és essencialment arqueològic, històric i artístic, sempre que sigui tangible.

D'altra banda, el que sí que va quedar clar en aquell procés de treball va ser la importància del patrimoni cultural local com a generador de memòria, i per tant en el procés de creació de la identitat municipal, i precisament perquè els processos d'identitat formen part d'aquell inconscient col·lectiu que cal desvetllar ens sorprèn encara més que la immaterialitat no arribés a aflorar en aquest procés de treball.

---

¹ https://www.diba.cat/c/document_library/get_file?uuid=87bea970-e5e5-4596-a54f-d646c107da8a&groupId=326398 (2019/16/01).

Deu anys després d'aquell fòrum de regidors podem trobar al web de la Diputació de Barcelona uns mapes de patrimoni cultural que continuen sense incloure cap altre element del patrimoni literari que no sigui un arxiu municipal.² El fet no respon a una qüestió de competències municipals, perquè moltes cases museu d'autors i centres dedicats a la promoció de les lletres són de titularitat municipal, però són ignorats sistemàticament. Tampoc no hi consten les biblioteques municipals per més que fa molts anys que actuen com a capdavanteres de l'activitat literària als municipis, no només amb la conservació de fons locals especialitzats, sinó també com a veritables catalitzadors de la promoció de la lectura. El mapa de lectura pública és considerat un tema a part. Aquesta incapacitat per a relacionar patrimoni, literatura i agents literaris acaba demostrant una miopia congènita per part de les administracions, no així per part dels tècnics que hi treballen.

En els darrers quinze anys hem assistit al creixement exponencial de les activitats relacionades amb les lletres: festivals poètics, rutes o itineraris literaris, exposicions literàries i lingüístiques, competicions d'escrable, espectacles que pretenen transmetre l'emoció de l'obra literària, fins i tot una fira d'espectacles literaris per a professionals, tallers d'escriptura, tallers de lectura en veu alta, debats dialèctics a l'estil anglosaxó i tota mena de maridatges i sinergies entre les lletres i les altres disciplines artístiques, i fins i tot amb qualsevol aspecte de l'actualitat que tingui una presència quotidiana significativa com vi i literatura, gastronomia i literatura, territori i novel·la històrica i un llarg etcètera.

Aquesta realitat, que s'ha escampat com una taca d'oli, ha fet incloure per força en les polítiques locals de cultura un catàleg d'activitats literàries que recauen sovint en els tècnics que treballen a les biblioteques i, si és el cas, en el tècnic de cultura que gestiona el centre cultural que més s'hi adiu; una casa museu d'autor, un espai propi per a la difusió i la promoció de les lletres, o fins i tot una col·laboració improvisada entre una institució o fundació privada local i el mateix ajuntament per tal d'acollir unes activitats que tenen una demanda creixent per part del públic.

El 2008, però, va aparèixer el fantasma de la crisi que ha afectat amb contundència a les polítiques culturals de tal manera que a finals del 2009 un informe³ del Centre de Recursos Culturals de l'Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona ja parlava de planificacions estratègiques per a la col·laboració intermunicipal com a solució per pal·liar el problema econòmic, però també de polítiques culturals sostenibles.

Podem concloure, doncs, que el creixent interès del públic pel patrimoni literari arriba de la mà de la crisi econòmica, i que les administracions locals en els primers anys de la crisi no van poder ni plantejar-se de destinar partides pressupostàries específiques, per la qual cosa el pes

---

² <http://patrimonicultural.diba.cat/>

³ https://www.diba.cat/c/document_library/get_file?uuid=68b8bc22-a8e7-4859-8aa4-b99e4d192915&groupId=326398

econòmic ha recaigut de manera transversal entre diversos àmbits, i logísticament sobre un plus d'entusiasme i d'altruisme per part dels professionals que hi treballen. Però deu anys després cal exigir a les administracions que es prenguin seriosament el tema i que l'incloguin de manera permanent en el pressupostos dels departaments de cultura sense que decreixi per això el pressupost de biblioteques.

El 2005, avançant-se a aquesta eclosió de l'interès pel patrimoni literari, un grup de professionals va fundar, per necessitat pròpia i per al creixement del sector, l'associació sense ànim de lucre Espais Escrits, que catorze anys després és ben coneguda com a Espais Escrits Xarxa del Patrimoni Literari Català, amb un centenar de socis en l'actualitat. L'encert de les pioneres d'aquest projecte va ser incloure en aquesta associació tota mena de centres dedicats a la promoció del patrimoni literari sense que l'entitat jurídica de cadascun definís el contingut de la Xarxa. D'aquesta manera la globalitat està formada per un conjunt divers i complex de les entitats que fa anys que treballen en el tema, ja siguin fundació privada, ajuntaments, un departament d'una diputació, consells insulars, universitats, biblioteques, una editorial o una associació privada. La barreja de possibilitats augmenta també de manera exponencial la diversitat dels socis i recull totes les opcions independentment de la procedència jurídica, i en conseqüència el públic potencial també reflecteix aquesta diversitat: investigadors que freqüenten centres de documentació i estudi; públic familiar que assisteix a un itinerari literari o espectacle familiar; estudiants que es beneficien d'un club de lectura sobre un autor patrimonial escollit com a lectura obligatòria per ensenyament; alumnes nou vinguts dels centres de normalització lingüística que visiten una exposició sobre temes de llengua, turistes culturals i un munt de possibilitats més que encara estem explorant.

En el grup fundacional d'Espais Escrits hi consta un municipi que té una presència important, Vilanova i la Geltrú, representat per mitjà de la tècnica i directora de la Biblioteca Víctor Balaguer. Montserrat Comas entomà el lideratge dels Seminaris de debat que ens ajudaren a teoritzar i reflexionar i sobre la feina que havíem començat, però també a descobrir cap a on calia anar. Tot plegat cristal·litzà en l'edició del llibre *Literatura, territori i identitat, la gestió del patrimoni literari a debat* (2011), un punt de partida i de presentació.

Un altre municipi que s'hi va adherir dels primers és El Vendrell, amb la presència de la tècnica de cultura Àngels Santacana. En la gestació d'Espais Escrits hi col·laboren també de manera decisiva la resta de les primeres Junes Directives: Anna Aguiló, Carme Torrents, Montse Caba i Josep Sampera, com a capdavanters.

Vilanova i la Geltrú i El Vendrell, doncs, són dos municipis que es converteixen en pioners del que pot arribar a esdevenir el model per a una gestió del patrimoni literari impulsat des de l'administració local. Encara que sempre serà necessari cercar la complicitat d'institucions supramunicipals, l'origen dels projectes ha de sorgir d'una decisió i una aposta ferma per part de

la política municipal, del contrari no seran projectes reeixits en el temps. Definitivament l'experiència ens demostra que l'arrelament al territori en garanteix la continuïtat.

Uns altres models inicials de proposta privada impulsada des del municipi són la Fundació Josep Pla de Palafrugell i la Fundació Jacint Verdaguer de Folgueroles, i en ambdós casos la presència de l'autoritat política municipal hi és present sense que sigui unívoca ni pugui intervenir en la direcció de l'entitat més que els altres patrons de les fundacions respectives.

En el cas de El Vendrell l'arrelament a la vila de personatges clau de la història de la literatura catalana com Àngel Guimerà i Adreu Nin marquen una pauta d'inici per començar a treballar. Hem assistit a la reforma de la Casa Museu Àngel Guimerà, que ha passat de ser una institució antiga, amb unes instal·lacions que limitaven l'activitat i gens adaptades, a una institució modernitzada de primer ordre, amb unes instal·lacions excel·lents i que cerca complicitats en una especial combinació amb personatges culturals importants del segle XX, com el músic Pau Casals o l'escultor Apel·les Fenosa, també arrelats al Vendrell. Fins i tot s'han posat els fonaments d'una relació amb el món acadèmic per mitjà del Seminari Guimerà, especialitzat en estudis guimeranians amb la participació d'investigadors solvents de tot el territori. La bona gestió cerca sempre les sinergies que puguin fer aflorar el patrimoni local, perquè la cultura s'entrellaça i s'encavalca.

El cas de Vilanova i la Geltrú és especialment significatiu perquè el patrimoni literari a preservar (ja sigui Víctor Balaguer, ja sigui el poeta romàntic Manuel de Cabanyes) forma part de la literatura romàntica i és una peça clau en la recuperació de la consciència nacional encetada pels patriarques de la Renaixença. Per tant, a Vilanova, malgrat tenir una Biblioteca Museu, una col·lecció patrimonial documental i una masia Cabanyes, calia treballar des del primer moment amb intangibles i relacionar-los amb el passat industrial i de desenvolupament que suposa l'arribada del ferrocarril a la ciutat, perquè, com observa Montserrat Comas,⁴ el simbolisme del patrimoni heretat del XIX no s'explica per si sol, ni es pot projectar cap al XXI sense contextualitzar-lo, relacionar-lo amb l'entorn i explicar-lo per mitja d'un discurs que pugui ser assumit per les generacions futures. Dit ràpidament, el patrimoni cal explicar-lo i actualitzar-lo perquè els ciutadans el facin seu, se sentin interpel·lats i s'identifiquin amb el seu passat fent-lo present. L'equilibri que calia fer per posar en valor el patrimoni literari de Vilanova està entre una necessària investigació especialitzada i la capacitat de comunicar un contingut complex i fer-ne difusió amb les eines actuals. Aquest exercici precisa d'un equip multidisciplinar integrat per persones amb coneixement històric, de patrimoni, de literatura, documental, pedagògic i de comunicació. Però la plantilla de la Biblioteca Museu no és gaire àmplia, així que podem sospitar que unes poques persones han hagut de fer tots els papers de l'auca, com és diu popularment,

---

4 Montserrat Comas Güell, *125 anys de què?* «Butlletí de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer», octubre del 2009, p.29-38.

perquè el resultat és més que satisfactori. La Biblioteca ha realitzat una important tasca d'investigació dels seus fons per posar a disposició del públic aquell discurs que integra tots els valors literaris del municipi i els actualitza per preservar-los i fer-los útils i necessaris davant la seva comunitat. La biblioteca ha insistit en la difusió amb publicacions especialitzades i exposicions divulgatives, com ara la de l'impressor Oliva de Vilanova. Així mateix ha establert relacions importants amb el món acadèmic que han culminat en la creació de l'Aula Molas, que visibilitza la importància de l'impuls a la recerca feta des de fora de l'àmbit acadèmic. Els municipis han de ser conscients del seu patrimoni literari i dir-hi la seva, també en el camp de la recerca en àmbit local, i en això la Biblioteca Museu Víctor Balaguer és avui en dia un referent. Però, a més, el programa educatiu que ofereixen conjuntament la Biblioteca i el Museu Víctor Balaguer és un gran esforç per explicar als infants (des de l'educació infantil, la primària i la secundària obligatòria), i als joves (de batxillerat i als universitaris) el passat i el present de Vilanova la Geltrú. El futur l'hauran de decidir ells, però ben segur que ho faran amb un major encert des del coneixement de qui són i perquè.

Podríem fer l'exercici a l'inrevés, imaginem-nos una Vilanova i la Geltrú sense Biblioteca Museu Víctor Balaguer, sense la Masia Cabanyes ni totes les activitats que s'hi realitzen, quantes coses desapareixerien de cop de la fesomia cultural de Vilanova? Quantes associacions i entitats quedarien òrfenes sense aquests espais patrimonials i el que representen? No, no ens ho podem imaginar, no ens ho volem imaginar.

El moment actual és especialment difícil i crític perquè el concepte de museu, tal i com el coneixem i l'hem heretat del segle XIX, ha entrat en crisi, i avui és greument qüestionat. De cada vegada més el discurs del museu local pren força i sentit i s'imposa al museu grandiloqüent que espolia altres cultures per mostrar un tros de món tancat en unes parets i un entorn que no és el seu, i que desvirtua el sentit del que s'està ensenyant. La tendència als grans magatzems d'art que mostren un món lineal que s'explica des de la mirada occidental de la vella l'Europa s'ha acabat. Entre altres coses perquè vivim en una època en què tothom pot viatjar *low-cost*. Qui vulgui veure un tapís oriental o un gerro de ceràmica de la dinastia Ming se'n pot anar a veure-les al museu de Nankín, perquè el discurs que li oferiran allà, i l'entorn en el qual li mostraran completament absolutament el relat del que estan exposant i són un plus d'experiència vital que el magatzem occidental no pot oferir.

Avui, ara i aquí, és l'hora de la cultura local —i permeteu-me la metàfora—; perquè el món global ens té atrapats a tots en aquella atmosfera que envolta el globus terraquí i no ens deixa sortir. La cultura global la tenim a l'abast prement un botó, encenent una pantalla, i s'imposa vulgues que no. I nosaltres formem part d'aquesta cultura si o sí, i per formar part del món global precisem ara més que mai tenir clar qui som i d'on venim, que els nostres joves tinguin integrat el

seu propi discurs identitari, perquè del contrari desapareixeran com a societat diferenciada, la cultura global, i a aquestes alçades ja ho sabem prou bé, és uniformadora i de pensament únic.

Per contra, el discurs que des del local s'integra en la comarca, en el país, en la nació, i així successivament fins a formar part de l'universal, és el discurs integrador que arrela en la població i ajuda els nostres ciutadans a sentir-se segurs en el seu món, alhora que a saber-se també part d'una entitat comuna que engloba altres pobles i altres cultures. És un discurs que no minimitza, perquè la seva intenció és sumar. Que no discrimina, perquè el món local no pot fugir de les realitats actuals i ha d'incloure a tothom, i per tant ha d'explicar també el seu discurs per a les noves mirades que conviuen amb nosaltres, i que necessàriament hauran de passar a formar part d'aquest discurs. Si hem de tenir un discurs nacional que prevalgui serà a partir de la suma dels discursos locals, o no serà. I això vol dir que les polítiques locals s'han de reforçar, la cultura dels municipis no es pot conformar amb el que decideixin el diputat de cultura de torn i el conseller de cultura de torn. La cultura municipal precisa més recursos propis i menys vida de subvenció. Són els municipis els que han de decidir en què els han d'ajudar les institucions supramunicipals i no a l'inrevés.

Si a tot el que hem argumentat fins ara hi afegim la necessitat urgent que té aquesta societat tecnològica de recuperar la paraula, entendrem perquè els escriptors ens són tan útils i tan imprescindibles. Deia Maria Zambrano que *La palabra saca las cosas del silencio*, i què sinó és el que pretenem nosaltres? Recuperar aquella part de nosaltres mateixos que ha quedat oblidada i resta en silenci. I qui millor que els escriptors per desvetllar-nos els secrets que s'amaguen darrera d'aquest silenci? Si no som capaços de preservar i posar a l'abast dels ciutadans el patrimoni literari que els ha estat llegat els estem escamotejant una part de la seva identitat, estem descuidant una part essencial de la seva memòria històrica, justament aquella part que reflexiona per mitjà de la imaginació i la creació literària i que ens ajuda a interpretar el món en el qual vivim.

La realitat és que Vilanova i la Geltrú, Palafrugell, Mequinensa o Badalona, per citar alguns exemples més, no són les mateixes després de l'esforç que s'ha realitzat per a la recuperació del patrimoni literari. La seva interpretació ha canviat, i s'ofereix als ciutadans en forma d'activitats o de textos recuperats a partir de noves edicions i reedicions.

La feina realitzada des d'Espais Escrits és modesta, però és una feina professional feta des del rigor, amb consciència de quins són els reptes de la societat actual, que genera sinergies i cerca la complicitat de les institucions públiques i acadèmiques, malgrat que no tothom es mostra receptiu. Una part de l'èxit d'Espais Escrits radica precisament en aquesta suma de realitats locals que formen un conjunt divers però que s'uneixen en favor d'una interpretació global de qui som i perquè hem arribat on som.

Fa un any que des d'Espais Escrits estem reclamant a les administracions la creació d'un servei de patrimoni literari que faci les funcions del servei de museus, o del servei de biblioteques, perquè el creixement de la Xarxa implica també unes majors necessitats que la modèstia amb la qual treballem no pot abastar. No si volem continuar creixent i donant resposta a la creixent demanda d'activitat. Hi ha encara molta feina a fer, i és el moment oportú perquè el patrimoni literari acabi d'arrelar en dos àmbits. Precisem que les universitats donin cabuda a la formació de la gestió del patrimoni literari en forma de màster o postgrau, però també que incloguin alguna assignatura sobre això en el grau de filologia catalana. I també és el moment perquè des del món local es faci una aposta decisiva i es reclami de les administracions supramunicipals aquesta atenció envers el nostre patrimoni literari amb la creació d'una infraestructura sòlida que ens permeti continuar treballant i contribuint a la recuperació dels nostres escriptors, de les seves obres, perquè en els moments actuals, més que mai, precisem del guiatge dels nostres escriptors, que ens despertin aquelles *sonores cítares* de què ens parlava Víctor Balaguer en el seu text sobre els Jocs Florals del 1866. Un text que, encara avui, ens cau com l'anell al dit i ens demostra com necessitem de les paraules que van ser escrites per a nosaltres, i que nosaltres tenim l'obligació de conservar, actualitzar i fer arribar als nostres conciutadans. Aquest és el compromís que hem assumit des d'Espais Escrits, Xarxa del Patrimoni Literari Català, i que esperem per poder tirar endavant amb el compromís ferm de les nostres administracions.